

Vliv politické zkušenosti a perzekuce: Únor 1948 však manifestované postoje volyňských Čechů změnil. Vlastní zkušenost jim kázala neupozorňovat na sebe. Do nové politické reality je vedly dvě cesty. Část volyňských Čechů se podřídila, přijala stranické legitimace a začala budovat socialismus. Druhá část volila pro sebe příznivější cestu „neviditelnosti“, tedy neprovokovat, ale zároveň si nezadat. Skutečnost, že toto chování mělo v řadě případů ráz „mimiker“, dokazuje stabilita jejich zastřešující organizace Svaz Čechů z Volyně. Politická polarizace měla za následek pouze vnější tlak na výměnu vedení SČZV, nevyvolala však rozkol, který by nekomunisty z organizace odvedl.

Přes tuto proměnu, kterou volyňští Češi programově podstoupili, nebyli ušetřeni „honům“ poúnorových let. Pro výstrahu a možná i ze msty byli opakovaně zaplétáni do vymyšlených vlastizrádných komplotů a odsuzování k dlouhotým žalářům.

Volyňští Češi přišli v letech 1945–1947 do Československa, aby mohli žít v demokratické zemi, s vírou, že budou rovnocennými ekonomickými i společenskými partnery domácího obyvatelstva. Jejich výjimečný status, daný účastí ve frontových bojích Svobodovy armády, a z něj vyplývající garance vyvolávaly závist. Až rok 1948 z nich učinil rovnocenné spoluobčany. Jako všichni Češi i oni byli vystaveni ideologickému nátlaku nebo perzekuci. Pravdou ovšem může být, že v rámci novoosídleneckého pohraničí to byli především volyňští Češi, kteří zažili útrapy politických vězňů a v tomto smyslu si udrželi výjimečnost. Pocit vydělení pak opět zažili na počátku 70. let. Mimořádné postavení jim přinesl zákon prezidenta Svobody – zákon

255/Sb. Mimo jiné i navýšení důchodů znovu v novoosídleneckých obcích připomnělo, kdo byl vojákem v armádě gen. Svobody. Tato výhoda vrátila obyvatele o 25 let zpět, oživila dobu minulou a na okamžik postavila hráze.

Kniha Heleny Noskové strhává čtenáře a působí i na emoce. Přesto pocity zklamání a ztracených nadějí volyňských Čechů nejsou hlavní linií textu. Naopak tento obraz autorka tvoří jakoby za textem. Uvádí sice svůj komentář k předkládané faktografii, ale zároveň nechává čtenáře, aby si na základě její detailní a plastické analýzy historických událostí utvořil i vlastní názor a její komentář přijal jako vodítko, nikoliv jako dogma. Čtenářská svoboda a smysl Heleny Noskové pro etnografickou miniaturu – vsuvku je velkou devizou tohoto kvalitního historického textu.

Dana Bittnerová

K. J. Obrátil: Kryptadia. Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu.

Franz Schindler (preface), Paseka, Praha – Litomyšl 1999, 450 s.

Knižní produkci současných společenských věd provází návraty. Vědecký svět se obrací ke klasikům jednotlivých oborů jako k pevným bodům dnes tak široce rozevřených specializací, které trpí i těži z tematické bohatosti a různého metodologického přístupu. Českou společenskovední literaturu pak navíc zasáhl hlad po knihách „libri prohibiti“. Po celá devadesátá léta jsou vydávány texty, které nesnesly cenzuru let minulých. V bývalé Československé socialistické republice byly z nejrůznějších politických důvodů nepublikovatelné. Stačila

ovšem změna hláсанé ideologie a knihy mohly spatřit světlo světa.

Existují však témata, která podléhají jiným pravidlům cenzury. Jsou to témata, která nepřekračují z vnějšku zavedené ideologicko-politické mantinely, ale porušují vnitřně pocítovanou tabu určité kultury. Popřít tabu, jak již konstatoval S. Freud, znamená zaútočit na kulturu samu, zahýbat jejími normami a ve svém důsledku dezorientovat její členy. Cesta ke změně morálky – vnitřních, kontinuálně se vyvíjejících norem dané kultury pak musí být nutně delší než proměny politických názorů, které jsou navíc často členům určité kultury podle potřeby, ad hoc uměle implantovány, úspěšně i bez odezvy.

Osud dobovou morálkou problematizovaného díla zasáhl soubor folklórních textů s erotickým a skatologickým obsahem, které sebral a shromáždil Karel Jaromír Obrátil a které v roce 1932 ve vlastním omezeném nákladu vydal pod názvem *Kryptadia. Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu. sv. I–III*. Prvá desetiletí našeho století na jedné straně přála velkým folklórním sběrům. Ve vědecké obci se zároveň prosazovaly požadavky proti korekcím folklórního materiálu, kterými prosluli např. Božena Němcová nebo Karel Jaromír Erben. Ovšem na straně druhé široká, intelektuálům nakloněná veřejnost dosud na takovou koncentraci lechtivých i obhroublých textů připravena nebyla. Morálka středních a vyšších vrstev zůstávala ve své manifestované podobě pruderní. A jak se možná oponenti veřejného vydání nemravných textů správně domnívali, vyvolala by dostupnost tohoto díla obecné pohoršení. Dnes se ovšem píše rok 1999. Naše kultura a tedy i morálka doznala změn. Co bylo nevychované, je normální, co bylo pobuřující, je tolerováno.

Franz Schindler, výrazný bohemista z Univerzity J. W. Goetha ve Frankfurtu nad Mohanem, velice citlivě odhadl dobu, kdy se Obrátilovo dílo může či dokonce musí připomenout a vrátit do vědeckého i společenského diskurzu. Vnímá jako neudržitelné, že vědecká obec sice ví o existenci tohoto folklórního materiálu, avšak nemá jej plně k dispozici. Navíc tento znalec české odborné i laické veřejnosti cítil, že již není třeba dílo před širokou čtenářskou obcí skrývat. Věděl, že mnozí si sice nemravné folklórní texty budou číst jen potichu, ale věřil, že tato zahalovaná tvář lidové slovesnosti nikoho neurazí, ba naopak čtenáře pobaví a rozveselí. Pro realizaci svého záměru se pak Franz Schindler spojil s českým nakladatelstvím Paseka. Reedici uvedl předmluvou a ve třetím připravovaném svazku se můžeme těšit na Schindlerovu fundovanou studii.

Jaké texty se vlastně skrývají v antologii sestavené K. J. Obrátičem? Jak již bylo výše uvedeno, Obrátil se soustředil na téma erotiky a skatologie v projevech českého lidu v minulosti i v přítomnosti. Zdrojem Obrátilovy práce byly: jeho vlastní terénní výzkum, výzkumy jeho vědeckých současníků a přátel, excerpte tiskem vydaných sběrů a pramenů archívní povahy.

Skutečně, není snad oblasti lidové tradice, kde by se obsahy erotického a skatologického rázu neuplatnily. Při sběru dat našel Obrátil lascivnost, vulgaritu i oplzlost v dokladech a výpovědích o každodennosti v minulosti a v přítomnosti. Hledal je v lidových zvycích a pověrečných praktikách a ve folklórních textech. Nejen v symbolické rovině by pak kýžená témata jistě našel i v lidovém výtvarném umění, hudbě a tanci. Tyto oblasti lidové tvorby však s ohledem na jejich malou oporu ve slovním vyjádření nesledoval.

Právě vyšel první svazek *Kryptadií*, mluvmé tedy o něm. *Kryptadia I* celou edici uvádějí. Obsahují studii K. J. Obrátily, z níž lze vytušit, do jaké míry se v autorově osobě mísily postoje badatele s pocity člověka svíraného morálními konvencemi doby meziválečné. Autor se snažil na jedné straně vysvětlit, že jeho zájem o erotiku a skatologii je vědecky opodstatněný. Ovšem na straně druhé se nedokázal vyrovnat se společenským tlakem. Přiznal se, že se vědomě vzdal požadavku přesněji pasportizovat citovaný materiál (uváděl pouze lokalitu). Chtěl uchránit své vědecké i laické spolupracovníky před problémy. Bohužel tento rozpor vyřešil rezignací, namísto aby původ sběru (badatel, datum, sociální určenost a pohlaví informátora) zakódoval. Situace je o to svízelnější, že dosud nebyl nalezen rukopisný materiál, z něhož Obrátil při sestavování *Kryptadií* čerpal a v němž by jistě bylo lze některé tyto údaje dohledat.

Další části – sešity *Kryptadií* jsou věnovány prezentaci získaného materiálu. V prvním sešitě Obrátil soustředil data vztahující se k sexuální každodennosti českého člověka, a to v historickém průřezu. Do kontextu postavil popisy událostí, reálie vyplývající ze zvykového práva, vybrané jevy obyčejové tradice a magicko-pověrečných praktik, často bez respektování období, místa a sociálního původu jevu. Dobová praxe některých národopisců představít materiál právě v plynulém toku textu se dnes, s odstupem šedesátí let, jeví jako neudržitelná.

V následujících sešitech pak K. J. Obrátil prezentoval samostatné folklórní texty. Nezasvěceného snad zarazí, že nemravnosti lze nalézt ve folklóru pro děti a v dětském folklóru (sešit II). Naopak mnohý z nás by mohl doplnit

následující sešit III, do něhož autor zařadil erotické a skatologické hádanky, rébusy, hříčky (především prezentaci rébusů jako folklórního materiálu pokládám za objevné). Poslední, rozsahem největší sešit IV je pak věnován lidové a kramářské písni (nápěv a text).

Obrátílovo dílo se asi nikdy nevymaní z rozporu doby. Ve třicátých letech byla sice *Kryptadia* metodologicky srovnatelná s jinými národopisnými pracemi, pobuřovala však svým tématem. V současnosti, o šedesát let později, jsou naopak respektována všechna témata, věda ovšem požaduje vyšší metodologickou čistotu a důslednost. Není však namístě nasazovat na badatelský počín první poloviny 20. století měřítko vědy přelomu druhého a třetího tisíciletí. Hodí se spíše poděkovat Karlu Jaromíru Obrátílovi za obrovskou práci, kterou při shromažďování materiálu s erotickým a skatologickým obsahem vykonal. Jeho dílo zůstane navždy v základním fondu folklórních pramenů. A jako takové si tedy uchová svoji nadčasovost.

Dana Bittnerová

Pavel Kosatík: Bankéř první republiky, Život dr. Jaroslava Preisse.

Motto, Praha 1996, 207 s.

V současnosti deklarovaná vazba na tradice první republiky vyzývá české historiky i etnology ke kritické reflexi těchto dvou desítek let, z hlediska českého myšlení klíčových. Často se zapomíná, že Československá republika spoluexistovala ve svých dějinných přesazích: do minulosti i do období Protektorátu Čechy a Morava, stejně tak jako let poválečných. Jedním ze základ-